

Tulburarea de personalitate și spiritualitatea

Prof. Dr. Mircea Lăzărescu

Clinica Psihiatrică Timișoara

Vatra Dornei, 2009

Corelația între tulburarea de personalitate (t.p.) și spiritualitate poate avea multe înțelesuri în funcție de circumscrierea conceptelor și în primul rând a spiritualității. De obicei se afirmă într-un mod vag că aceasta e o zonă specifică a existenței umane în care funcționează valorile, termen care nu e nici el precis. Uneori se include în această problematică, în mod mai determinat, domeniul conștiinței morale, prin care persoana se articulează la comportamentul etic desfășurat în plan interpersonal social. De asemenea, se atașează frecvent acestei zone domeniul artei, al creativității și consumării de către persoane a operelor de artă. Frumosul ca și binele face parte din tradiționali piloni ai triadei valorice clasice. În schimb cultivarea adevărului în afara moralei și creativității artistice, deci cercetarea și creativitatea științifică, nu e inclusă de obicei și în mod automat în aria spiritualității. Pe de altă parte participarea la viața religioasă e considerată de către mulți ca centrul existenței spirituale. Spiritualitatea sugerează ceva de ordinul „transcendenței”, o relație cu ceva ce se află dincolo de lumea empirică, sesizările prin simțuri. Instanța pe care valorile o surprind și spre care trimit Deschiderea spre transcendență, nu e însă obligatoriu dependentă de o ideologie și practică religioasă anume. Disponibilitatea pentru experiențe de tip „transpersonal” poate fi o caracteristică intrinsecă special dezvoltată la o subpopulație a indivizilor umani.

Cum se corelează acest univers problematic al spiritualității cu t.p.? Există câteva răspunsuri tradiționale. Multe din persoanele cu t.p. și în primul rând psihopatul, au un deficit al conștiinței morale. Creativitatea artistică și în general teoretică, apare frecvent ca o dimensiune antropologică distinctă de cea a conștiinței morale precum și de mulți dintre parametrii ce definesc t.p., fiind deci compatibilă cu unele trăsături ale acesteia. Manifestarea pregnantă și chiar creatoare a persoanelor în multe domenii ale practicii umane nu poate fi comentată în termeni specifici ai caracterizării t.p. care se referă preponderent la relațiile interpersonale din cursul vieții de zi cu zi. Mai ales activitatea politică are acest specific; dar el e aplicabil și în multe alte practici. Religiozitatea vieții

persoanelor angrenate în practica religioasă e și ea de comentat după alți parametri decât viața de zi cu zi, care circumscrie în primă instanță t.p. persoanele capabile de experiențe transpersonale constituie o subpopulație umană ce-și are legitimitatea ei atâta vreme cât nu îmbracă o formulă psihotică.

Aceste răspunsuri tradiționale se cer comentate și nuanțate.

* *

*

În perspectiva conștiinței morale, deficitul și distorsiunea ce dau conturul psihopatologic în cazul t.p. se cer precizate. Aceasta mai ales deoarece în cadrul unei astfel de abordări nu se poate rămâne la nivelul de generalitate al doctrinelor. De altfel, chiar psihopatologii care s-au ocupat de t.p. au decupat o zonă a acestora în care disfuncționalitatea conștiinței morale e mai pregnantă, deobicei însoțind comportamentul ce încalcă normele sociale și juridice. În această zonă a fost circumscriș și se plasează „psihopatul”. Totuși, se cere făcută distincție – atât cât e posibil ca ea să fie făcută – între: a) încălcarea normelor sociale de conviețuire, de respectare a cutumelor și tradițiilor, a obiceiurilor și stilului de viață a unei comunități, a habitudinilor relaționărilor interpersonale; b) încălcarea normelor juridice; c) manifestări ce pot fi considerate ca expresie a unui deficit și a unei disfuncții a conștiinței morale. S-a remarcat de către unii autori că acestea ar fi mai specifice pentru t.p. din clusterul B din DSM IV.

O analiză anterioară ne-a condus la concluzia că tulburările etico-morale ce pot fi inventariate la t.p. ca disfuncții ale conștiinței morale ar putea fi inventariate prin următoarele 7 categorii: - manipularea; - torturarea celui alt; - neglijarea semenilor; - duplicitatea malignă; - egoismul și lipsa generozității; - lipsa sentimentului de rușine și vinovăție; - iresponsabilitatea și difuzarea vinovăției. Problema ce rămâne în discuție după părerea noastră este nu a faptului că acestea 7 ar fi singurele distorsiuni ale conștiinței morale indetificabile la t.p., ci faptul că problematica se cere comentată cu trimitere la domenii definibile și analizabile. Chiar dacă nu intră în joc la acest nivel conceptul de „definiții operaționale”, faptul de a se discuta despre conștiința morală și perturbarea ei la t.p. în genere, fără nici o precizare și determinație, este neproductiv. Considerăm că orice contribuție explicită e expusă discursiv este utilă în acest domeniu, pentru a putea practica încercări de calificare a cazurilor. Realitatea avută în vedere se

delimitează totdeauna prin criterii explicite sau cel puțin descifrabile. Altfel, nu ar fi posibilă nici discuția despre perturbarea conștiinței morale la psihopat. Ar avea sens să semnifică faptul de a putea identifica și comenta un caz dat de t.p. prin caracterizarea sa ca având o „spiritualitate” aberantă tocmai pentru anumiți parametri ai conștiinței morale funcționează deviant sau nu funcționează. Pentru aceasta însă e necesar un fel de inventar al acestor parametri, indiferent cum e acesta construit și prezentat.

* *

*

Marii creatori într-ale artei sunt de obicei exceptați de diagnosticul de t.p. unii dintre ei au fost afectați evident de patologie mentală, dar într-o variantă care tradițional este comentată ca „psihotică”. Simpla suferință antropologică de tipul anxietății, tristeții, disperării, furiei, resentimentului sau cea a bucuriei, entuziasmului, extazului etc, nu intră în discuție în aceste cazuri, pentru că „patosul” respectiv e asimilat și „ars” de „focul” creației, metamorfozându-se în opere. Î schimb „aberația psihotică” a înțelegerii și reprezentării lumii poate intra în discuție, nici ea însă într-o modalitate similară cu ceea ce se pare în viața banală, de zi cu zi. Și aceasta deoarece creativitatea artistică este din principiu „vizionară”. Faptul că ea depășește limitele și standardelor „lumii vieții cotidiene” nu o califică în mod direct ca patologică. Creativitatea poartă, în însăși conceptul ei, elementul sintezei și al „penetranței”, al capacității de a se insera în texturi de semnificații ale unui logos cultural și de a se propaga prin el; de a-l stimula și ulterior metamorfoza. Deaceia, în domeniul creativității artistice „boala psihică” a fost adusă în discuție doar la acest nivel esențial al deficienței de structurare a unei opere sintetice, semnificative și penetrante. Aceasta e semnificația comentariilor lui Jaspers, Ey, Foucault în domeniu. „Nebunia” se echivalează cu absența sau distrugerea „operei”, cu necreativitatea cultural-spirituală. Acest aspect nu e însă unul care să fie semnificativ pentru t.p., pentru care esențială este perturbarea relațiilor interpersonale în viața cotidiană. Din acest punct de vedere „spiritualitatea” poate, cel puțin până la un punct, să coexiste cu o structură de personalitate disarmonică. Mai ales că tensiunea creativității valorilor spirituale nu mai lasă suficientă energie persoanei pentru treburile zilnice. Desigur, această formulare generică a temei poate fi abordată mai analitic și mai specific.

* *

*

Marii oameni de stat și marii cuceritori nu pot fi analizați și judecați după criteriile ce operează în circumscrierea t.p. în primul rând, la fel ca în cazul creativității artistice, funcționează în aceste împrejurări un „plus” antropologic. Acesta se referă la buna inserție comunitară, la abilitatea în utilizarea instrumentelor eficiente în practicile sociale, în soluționarea de probleme practice în atmosfera – chiar dacă în tensiune – o normalitate socio-juridică existentă. Contrastul care e deseori adus în discuție e cel dintre eficiența în practica socială – și lucru ca referință pentru început pe cei politici – și normele etice ce apar ca pentru o conștiință morală ce se raportează firec la un univers uman interpersonal. E vorba însă de doi poli opuși, de cel intim și de cel public. Iar la cei doi poli „regulile jocului” nu mai sunt identice, nici chiar d.p.d.v. al normativității. Desigur că și universul public al politicianului își are normele și normativitatea sa etică, asupra căreia se discută tot mai mult în prezent. Cu atât mai mult cu cât e vorba de un domeniu „public”. După cum de altfel și practica războiului își are regulile și normativitatea sa, iar doar în raport cu acestea anumite persoane și personalități pot fi comentate și judecate d.p.d.v. etic și juridic. Oricum, angrenarea majoră în direcția practicilor umane marchează o oarecare îndepărtare de universul considerat tradițional ca cel al „spiritualității”. Chiar și atunci când „istoria” este înțeleasă doctrinar ca expresie a unui sens spiritual religios. Oricum, relația între t.p. și spiritualitate nu are un teren propice de comentare în aceste direcții.

* *

*

Atât în cazul creatorilor din domeniul artei – inclusiv al științei – cât și în ceea ce privește practica din jurul politicianului, ceea ce rezultă, adică – opera sau realizările sociale – pun în plan secund parametrii comportamentului interpersonal, definitorii pentru t.p. Domeniul practicii religioase prin însăși obiectul său sustrage persoana peripețiilor lumești. Elementele unei t.p. par a se manifesta doar în planul în care funcționează o relaționare interpersonală, la fel ca în orice instituție. Problema importantă este, deci ancora persoanei în planul culturii, sensului social major sau a spiritualității religioase, poate modera sau modela eventuale trăsături disarmonice de personalitate și deficiențe sau distorsiuni etice corelative, ca cele menționate la început. În principiu se consideră că

dimensiunea cultural spirituală nu doar că e specifică omului ci se plasează la cel mai înalt nivel al persoanei individuale. La acest nivel însă, modelarea directă interpersonală, prin educație sau psihoterapie, nu mai poate funcționa direct. Suntem predominant într-o zonă în care intervine autoformarea, automodelarea. E posibil totuși și aici influențarea directă, prin modele, din lumea reală sau cea fictivă, imaginară, ideală. Întreținerea unei atmosfere în care e cultivată spiritualității în toate sensurile ei, în care problematica valorilor nu e ignorată ci menținută ca problemă majoră – chiar dacă ea rămâne într-o dezbateră deschisă – poate fi o variantă benefică și pentru destinul celor marcați de t.p. Dacă logoterapia lui Frankl se dovedește utilă pentru „nevrozele nongene”, în același sens „terapia prin lectură” susținută de F. Oyeboade poate avea un sens pozitiv pentru psihopatologie.

Tulburările personalității constituie o provocare specială pentru psihiatrie, psihopatologie, antropologie. Acești oameni pun deobicei în tensiune stratul vechi al existenței umane. Dar tot ei ar putea beneficia de cultivarea spiritualității, direcție în care nu ar trebui precupețit niciun efort.